

Berzsenyi esztétikai és kritikai munkássága.

(II. közlemény.)

Nem vitatjuk, volt-e, nem-e döntő hatással Berzsenyi további gyér költői munkásságára a Kölcsey fennebb tárgyalt bírálata, e helyett áttérünk inkább irodalmunk ama jelenségére, a mely »sonett-háború« név alatt ismeretes.

Kisfaludy Sándor, a ki Petrarcanak beható tanulmányozója volt, az olasz költő műformáját is szerette volna átültetni nyelvünkbe. De mivel egyrészt sokkal önállóbb magyar költő volt, semhogy annak eredeti alakját megtarthatta volna, másrészt pedig mivel kísérletei közben arról győződött meg, hogy az átültetés csaknem leküzdhetetlen akadályokba ütközik, letett szándékáról s megteremtette a maga kedvére való Himty-szakot, megtartván a Petrarca-féle alaknak, a sonettának, belső formáját, de magyar ruhát adva reá. Különben már Csokonai is írt sonettákat, de ezek nem feleltek meg szigorúan az eredeti műformának s egyrészt maga is abban hagyta a sonett művelését, másrészt követői sem akadtak.

Kazinczy egyfelül a Petrarca olvasása, másfelül pedig a német költés alapos ismerete, különösen Bürger példája és Voss fejtegetése révén először jutott arra a gondolatra, hogy sonettet magyar nyelven is oly sikerrel lehet írni, mint akár olasz, akár francia, akár német nyelven. Azt ő sem tagadta, hogy nehézségekkel kell megküzdenie, mert e formához csak tiszta, szép csengő rímek illenek, továbbá a dal sorainak száma, a rímek elhelyezése szorosan meg van szabva, hanem azért nem riadt vissza a nehézségektől.

Kazinczy a magyar nyelven első kifogástalan sonettet, »Az én boldogítóm« címűt, közölte 1809-ben Kis Jánossal, Virág Benedekkel s ezeknek nagyon megnyerte tetszését, s közölte egyebek közt Berzsenyivel is, ellátva a sonettra vonatkozó magyarázatokkal s egy második sonettel, »A sonetto« cíművel, a melyben a sonettel magával festeti a műformát. Tudni akarta Berzsenyi véleményét is.¹⁾ Berzsenyi válaszolt is s ráadásul elküldte »A sonetthez« című költeményét, a melyet egy részt a műalak dicsőítésére, más részt meg Kazinczy magasztalására írt abból az okból, hogy oly szépen,

¹⁾ Lev. Berzsenyihez 1809 május 25.

csinosan dalolt abban a műalakban. Lehet, hogy Berzsenyi csak a Kazinczytól elsajátított udvariasság folytán irt elismeréssel a sonett-ről, lehet, hogy az időben még csakugyan érzett némi vonzódást a nyugati versformák iránt, de annyi tény, hogy többé a sonett-ről nem ismerjük véleményét egészen addig, a mikor a Kölcsey bírálatra megírta az antirecensió első alakját, a melyből e részt főntebb közöltük s a melyben határozottan elítéli a sonettet, mint a mely a költői tehetséget olyan keretbe szorítja, hogy le kell mondania a természetességről.

Ez az ítélet Berzsenyinek abból a felfogásából származik, a melylyel általán a rimes-mértékes verselés iránt viselkedik s a melyre nézve részletesen nyilatkozott *A versformákról* című értekezésében. E műve a Tudományos Gyűjtemény 1826. IV. 85—99 lapjain jelent meg, megelőzőleg kikérvén művére Döbrentei véleményét.¹⁾

Értekezésében a versformáknak három nemét különbözteti meg. Ezek: a görög, a rimes-metrumos és metrumtalan rimes forma. Minthogy pedig ezek valamennyien divatban vannak nálunk, helyén valónak tartja annak vizsgálatát, hogy melyik szebb és jobb egy részt önmagában véve, más részt pedig és különösen a maga nyelvét illetően.

A vers nem levén egyéb, mint az ének vagy táncz természetét követő beszédforma, tehát a költészetnek külső részei, eo ipso alája van rendelve annak a legáltalánosabb eszthétikai törvénynek, a mely nem egyéb, mint az aristotelesi definitió: »a természet szép követése« vagyis »a mi az embernek és az emberiséget illető dolgoknak legfőbb karaktereikkel és céljaikkal öszveillik.« A természetet szépen követni pedig nem egyéb, mint szebbítve követni, de, látnivaló, csakis a főbb vonásokban, mert a minden oldalú szebbítés »természetlenséget,« a minden oldalú követés pedig »majmolatot« ad, ennél fogva a szebbítésnek és követésnek legfőbb törvénye az egyszerűség.

A görög forma, minthogy az ének természetét követi, meg egyezik az ember legtöbb törvényeivel is, t. i. a józan középszerrel és a szabadsággal. Tudjuk, hogy a görög forma mily szabad természetű, s mily szabadsággal használták a görögök.

A metrumtalan rimes vers követvén az éneket, úgy a meghatározott számú szótagokból álló sorokkal, mint a különféle nyugvó pontokkal és a cadentiákkal, közel jár a görög formához, ép oly egyszerű és szép, s a metrum hiányát bőven kárpótolják a cadentiák.

A metrumos rimes vers azonban elhagyja az egyszerű formát, mert az éneket s a tánczot is követi, két különböző stílust kevervén

¹⁾ Berzsenyi levele Döbrenteihez 1825. június 30 és Döbrentei levele Berzsenyihez 1825. júl 25.

össze. Eltávozik tehát a középszertől, egyszerűtől s a szabadságtól. Bouterwekre hivatkozva említi, hogy a görögök a rimes metrumot ugyanazon okból nem szerették, mint a festett szobrot, mert a két művészet egymás hatását gyöngítette, a különböző két művészet önálló szépségeit nem élvezhette kellőképen a figyelem s a természet utánzása abban már nem utánzás, hanem valóságos majmolás.

A költészet mindenkor csak egyszerű, főbb vonásokban való követést és szebbítést kíván, mert különben vagy majmolva másol, avagy fölöslegest és mesterkéltet, vagy pedig természetellenességet szül, a mi ellenkezik a költői képpel, azaz a harmóniás különféleséggel. »Innét van, hogy valamint minden szépnek legfőbb, legközönségesebb alkotója az aesthetiás *egyszerű* és a *középszer*; éppen úgy minden képnek legfőbb legközönségesebb feloldója a szertelenségnek különféle nemei. Ez az aesthetiás *középszer* a poesisban a *közép-pont* és *közép-tető*, hol minden szépnek centralódnia kell, mert ez a *közép-pont* és *közép-tető* maga az ember. Innen van a hellén világ harmóniája, ezért van, hogy a görögök költészete oly egyszerű és szabad.«

De a romantika elfeledte ezeket az elveket s azért vált oly szertelenné, azért vette használatba a rimes metrumot is. Már pedig a rimes metrum nem egyéb, mint festett szobor, mert

1. a rím tönkre teszi a metrumot, e kettőnek egyesítése megzavarja az összhangot; »az aprón lépdező jámbusban és trochaeusban nem oly sikoltó ugyan ennek az ízetlen *leonicumnak* szertelensége és dissonantiája, mint a hágdozóbb metrumokban, de mégis a *leonicum* a jámbusban is csak *leonicum* s nem egyéb, mint szertelen *carricatura*, s a rútnak kisebb grádussa; melynek egész meséje csak az, hogy a *leonicumnak* dissonantiáját a hágdozóbb metrumokban észrevettük és elvetettük, a csenedesebb metrumoknál ellenben nem vettük észre, és azt szépnek tartjuk;« —

2. a költészet komolyságával még inkább ellenkezik a gyermekes majmolás, mint a festett szoboréval;

3. a fül sokkal kényesebb, mint a szem, ezért a fület sértő vers sokkal rútabb, mint a szemet eléggé nem gyönyörködtető festett szobor;

4. a lélek még a fülnél is kényesebb s míg a festett szobornál csak a szobor contourja mázolódik be, addig a költészetben a bemázolt eszmével nemcsak a szem, nemcsak a fül, hanem a lelki világ is részt vesz;

5. a rím külső csengése, zenéje elvonja a belsőről a figyelmet, a költészetet hangicsálássá alacsonyítja;

6. a magyar nyelv nem rendelkezvén kellő szép rímekkel, a rím által elvész a beszéd és gondolatok könnyűsége;

7. a rimes mértékes vers legszertelenebb formája az olasz

sonett. A sonettek »a leggyermekesebb mesterkélésnek, a legczéltalanabb artistai kötélén tánczolásnak igen eleven másolatai s nemcsak a legkikeresettebb békőkban és gyermekes össze vissza kerengésben énekelnek és tánczolnak, de Jean Paul szerint, minden bizonynyal elől-hátul tele vagynak csengőkkel.«

Ezzel áttér a metrum hatásának fejtegetésére.

1. A metrumtalan vers és ének között oly ellentét van, a melyet semmi sem hárithat el; ha szándékosan egyeztetik a metrumot az énekkel vagyis a positiós és positiótlan hangzókat az ének szerint idomitják át, akkor nem lesz belőle semmi, ha pedig a kettőt ellenkezésben hagyják egymással, akkor a semminél is rosszabb dissonantia keletkezik. Ehez képest a compositornak és poétának voltaképen egynek kell lennie, csak hogy az iszonyú nyűg volna, »holott Telemann szerint még a kapuczedulát is musákbá lehet tenni.«

2. ha új metrumokat teremtünk, ezzel az éneknek szolgálatot teszünk ugyan, de nem a szavalásnak; ha megtartjuk a régieket, akkor használhatunk a szavalásnak, de nem az éneknek. Szóval vagy egyiket vagy másikat megsértjük. »Ugyanezért, ha nem lehetünk egész muzsikusok, legyünk egész poéták,« a lelket a fülnek alá ne rendeljük soha.

3. Megfoghatatlan, hogy a rímkedvelők nem veszik észre a kétféle stílus ellenkezését, de megérik a metrumot »az ének orkánjában«. Az ének nemcsak a metrumot, hanem az egész beszédet is elnyeli s magával ragadja, máskülönbén pl. a német nem tudná a maga durva nyelvét az énekre alkalmazni.

Mindezeknél fogva a rímes metrumokban semmi jó sincs, hanem van végtelen ízetlenség, nekünk magyaroknak pedig, kiknél a nemzetiséget nagyrészt a nemzeti ízlés teszi, figyelnünk kell a nemzeti szellemre; maradjunk a középúton s ne terheljük a magában véve szépet fölösleges dolgokkal.

Mint e rövid tartalmi ismertetésből látszik, az értekezés sarkpontját a szabadság és középszer teszi, mint oly irányadó elvek, a melyekhez alkalmazkodnia kell a költőnek. Ebből az alaphól kiindulva azt akarja bizonyítani, hogy a rím s a mérték összetérhetetlen valami, mivel a kettőnek egyesülése szárnyát szegi a költő szabad gondolkodásának, eszméi szabad röplének s a költőnek e miatt felül kell emelkednie a középszeren s a szépséget valami túlhajtott alakban kell keresnie.

Az egész fejtegetés, — ez a nyugateurópai versformák ellen irányított hadjárat, — két főrésze bontható.

Az egyikben a mellett szólal föl, hogy a szépet nem kell halmozni; külön-külön szép a rím is, meg a mérték is, ámde a kettő együttvéve, nem hogy összhangot szülne, sőt ellenkezőleg, megza-

varja az összhangzatos szépet s még a festett szobornál is rosszabb. Látni való, hogy ebben teljességgel nincs igaza Berzsenynek. A szépnek nem halmozása a rímes mérték egyesítése, sőt inkább az újabb nyelvek természetes folyománya, a melyet elfogadott minden kultur nép s nem ütközik meg rajta senki, de senki. A mértékes-rímes versnek „festett szobor”-hoz való hasonlítása is szerencsétlen egy hasonlat. A képfaragás célja ugyanis, hogy az alaknak plasticitásával, tehát magukkal az idomokkal fejezze ki az eszmét. Ha tehát a képírást csatoljuk hozzá, akkor tényleg megzavarjuk a hatást, mert emennek célja a színezés által való hatás. Ámde a mérték s a rim semmi tekintetben sincsenek ellentétben egymással, sőt mivel (hogy Berzsenyi szavaival beszéljünk) a fülnek is, a szemnek is, meg a léleknek is egyszerre tesznek eleget, annál fogva művészi, összhangzatos szép nevére méltán tarthatnak számot. Bizonyára helyesebben jár vala el Berzsenyi, ha inkább azt vizsgálja, vajjon a mértékes rimelés megegyezik-e és mennyiben a magyar nyelv és a zene természetével, s ezt tehette volna annyival inkább, mert ez az elv a költészettel egykorú, sőt már irodalmunkban is akadtak, a kik őt erre figyelmessé tehették, mint *Bacsányi*, a ki kimutatta annak szükségességét, hogy »a poétai rhythmus a muzsikabelivel állandóképen megegyezzen«¹⁾, vagy a terjedelmes vita a Musában Péczeli, Horvát Adám és Toldi között, vagy Verseghy különböző értekezései.

A másik rész azt az elvet tartalmazza, hogy a költői tehetőségnek csak rovására van, hogy rimeljen is, mértéket is használjon. Lám, innen van az a sok silány, rossz verselő, a kik a gondolatnak rovására a forma rabjaivá törpülnek. Bezzeg nem ismerték a rímes-mértékes verset a görögök, meg rómaiak; tudták, hogy a szépnek kárára van. Igaza van abban, hogy a határozott szabályú műforma, mint a sonettó is, megkötheti a kezét egyes költőknek, de csak akkor, ha a költő nem bír vele, a valódi költői tehetségre nézve a forma nem lehet ártalmára a gondolatnak. Abban sincs teljesen igaza, hogy a görögök-rómaiak nem ismerték a rímes-mértékes verset, mert igenis a rim az antik költészetben nagyon gyakran előfordul; de ha mindjárt nem is ismerik vala, abból még nem szabad azt a következtetést vonni, a melyet Berzsenyi, mert hiszen akkor sok költői műformát és műfajt kellene eldobnunk ezen az alapon, a melyek az ókoriak előtt ismeretlenek voltak. Egyébiránt Berzsenyi járatlanságára vall az is, hogy a saját érdekében a görögökre hivatkozik, pedig ismeretes, hogy a görögöknél a nyelv és zene oly szoros kapcsolatban állott, hogy pl. lyrai költeményt zene nélkül nem is képzeltek s a nyelvtanítóknak egyúttal zeneér-

¹⁾ L. Faludi verseinek toldalékában 1824. 198. köv. 1.

tőknek is kellett lenniök, hogy a musai képzés egyöntetű lehessen. A mit már a leoninusokról mond, ahhoz kevés megjegyzésünk lehet. Berzsenyi nem látta át, hogy a mértékes sorok megzenésítése nagy haladás ugyan, de már az önmagukban véve is zenei minták meg-
rimelése valóságos izetlenség. Toldi Ferencz absurd elve volt ez, a kinek akadtak követői, de már az olyan hexameterektől, a minőkben -- bizonyára sok küzdelemmel — a nemrégiben elhunyt Bálint Gyula Tasso Gerasalemme liberatá-ját átültette nyelvünkre, legfőlebb sajnálhatjuk a sok fáradalmat, holott a mértékes-rimes verset az irodalomnak legnevezetesebb, legirányadóbb forrásából merítették és merítik, t. i. a népköltészetből.

Berzsenyi tehát a nyugateurópai versformák ellen fog fegyvert, de nem bír kellő ismerettel sem a népköltészet, sem a verstan terén. De ő voltaképen a magyar rhythmusnak kell védelmére, a melyet csak ösztönszerűleg érez, de kilejtteni nem tud. Saját tapasztalatából veszi észre azt, hogy a nemzeti rhythmust nem lehet sem az antik, sem a modern szabályokhoz viszonyítani, mert annak különleges, valemennyi mástól elütő szabályai vannak, hanem hogy e szabályok, e tulajdonok miben állanak, azt még nem bírja földeríteni. Látja, hogy a magyar vers sem nem rimelt iambos, sem nem rimelt trochaios, vagyis hogy akár a franczia, akár az olasz, akár a német versformákat nézi, mindannyinak más törvénye van, mint a mi nemzeti rhythmusunknak, csak hogy még nem hatott a dolog mélyére, nem jutott el a népköltészet tanulmányozásáig, csupán azt az egy igazságot tudta és merte kimondani, hogy a magyar rimes vers nem lábak, hanem puszta sormetszet szerint idomul.

Nem csekély mértékben működött közre arra nézve, hogy Berzsenyi nem bírta kellően kifejezésre juttatni azt, a mi lelkében szűnyadott, az a körülmény, hogy bölcséleti fogalmak útján akart eljutni a nemzeti vers jogosultságához, ebből aztán helytelen következtetésekre tévedt, midőn szintén bölcséleti úton kelt ki a nyugateurópai versformák ellen. Mint Almási Balogh Pál jutalmazott pályaművében, a mely a hazánkbeli philosophia történelmét adja, ott, a hol az eszthétika körébe vágó művekről szól, helyesen mondja: »Berzsenyi Dániel a' versformákról aesthetikai vizsgálódást írt, melyben a' szép művészetek' legfőbb, legközönségesebb törvényit Aristoteles szerint, a' természet' szép követésében helyezteti.«

Berzsenyinek verstani és esthétikai nézetei nagyon szűkkörűek, egyoldalúak s mégis szigorúan ragaszkodik hozzájuk. Éppen ebből származott, hogy nem tud külömbséget tenni a mértékes és rimes versek között, nem érzi ki, hogy a mértékes vers idomai valóságos márványból vannak, a melyen legfőlebb gyöngé mázolás a rim. Egyoldalúsága alapirányának természetes következménye, a mennyiben kizárólag a klassziczizmusnak tulajdonított abszolút becsét, pedig

mint Erdélyi helyesen mondja: »Ha mindazon lépések, melyek túlvittek mégis rajta, romlásra vitték volna irodalmunkat, úgy ma nem volna irodalom.«

De kétségtelen érdeme az, hogy a nemzeti izlés jogosultsága, a nemzeti rhythmus mellett tör ládsát; értekezésében először veszi védelmébe a nemzeti versidomokat, erősen hangsúlyozva, hogy: »a nemzetiségnek nagy része a nemzeti izlés« és egyúttal ennek példáit adja oly költeményeiben, mint a Szerelem, Levéltöredék, a melyeknek jelessége előtt Kölcsey is meghajlott s a melyek bátran sorozhatók Arany vagy Petőfi nemzeti rhythmusú költeményeivel egy rangba. Hanem esztétikai nézetei visszhang nélkül röpültek el, sem a korabeli olvasók, költők, sem az utódok nem szegődtek hozzájuk s így a rímes-mértékes vers ellen való fölszólalásának csupán negatív eredménye volt, a mennyiben irodalmunkban heves polemiát támasztott, a mely azonban nem neki, hanem az ellenkező nézetűeknek adott igazságot azáltal, a hogy nyugateurópai versformák teljes jogosultságot nyertek irodalmunkban.

Berzsenyinek további működése az Akadémiához vezet.

Az Akadémia, vagy mint még akkor nevezték: »Nemzeti Tudós Társaság«, 1830. november hó 17-én választotta meg első vidéki rendes (fizetéses) tagnak 300 frt évi díjjal s az erről szóló okiratot 1831. február 21-én állították ki.

Berzsenyire rendkívüli hatással volt e választás. Egy idő óta az esztétikai kérdések felé fordúlt figyelmét e körülmény immár teljesen lekötötte. Kizárólag ez irányú munkásságra adta magát. Elhatározta, hogy most már csakugyan ír valamit, »mivel becsülete kívánja valaminek valahára kiadását,« csak azért fogom felvenni a tiszteletdíjat, hogy budapesti barátaim között a közügyre költ-hessem el.« Annyira igénybe vette e nemű foglalkozása minden, de minden idejét, hogy midőn Döbrentei az Esmeretek Tárába való működésre szólította föl, kijelentette, hogy sajnálatára, nem tehet eleget e kívánságának, mert esztétikai tanulmányai teljesen elvonják mindentől, »még sok dolgom lesz ezen hetvenhétszer megátkozott aesthetikázással«.

Saját munkáján kívül csak a nemzeti színügy iránt érdeklődött s Döbrenteivel való sűrű levél váltása közben nem egyszer szólott a létesítendő nemzeti színház ügyében fölmerült kérdésekhez, csakhogy természetesen a maga saját korlátolt fölfogásával, midőn pl. a bírálókat illetőleg azt javasolja Döbrenteinek, »hogy a játszóíi tehetségekre pályadíjak rendeltetnének s a pályabírák a nézők lennének, oly formán, hogy minden főbbrangú néző valami arra rendelt ládába tenné annak nevét, kinek a pályadíjt ítelné.«¹⁾

¹⁾ L. Hon, 1876. 105. sz.

A színházakra nézve óhajtja, hogy azt egyenesen »városi épületbe« kell iktatni. Ám e kezdetleges fölfogás ellenére hévvel buzgott a színügy iránt, sőt, jöllehet első kísérlete ez irányban nem sikerült, most mégis ezt írja Döbrenteinek: »Már gondoltam egy kinyitó jätéket, mely a magyar öltözeteket Attilától korunkig kimutathatja, csak szabónk legyen, ki azoknak az ideális pompát meg tudja adni.«¹⁾

Tervbe vett munkájának megírása sok nehézségbe került, mert a szükséges kútforrásokat sem az apja, sem a saját könyvtárában nem lelte föl. Ép ezért 1831. februárjában az Akadémia nagygyűlése után Pesten akart letelepedni főkép azért, hogy ott a kéznél levő könyvtárakból kivegye és áttanúlmányozza azokat a műveket, a melyek készülő dolgozataihoz szükségesek. Csakhogy a Pestre költözésben megakadályozta az országszerte dühöngő kholera. Ez időben így ír: »Engem csak az kínoz, hogy sokat akarván tenni, ennyire késtem munkáim kiadásával, melyeket csak Pesten akarek holmi könyvek megtekintése után elkészíteni. Most mióta látom e reményemnek ismét füstbe mentét, eleget iparkodom a tisztázással s »Poétai harmonistikámnak« már csak harmadik része van hátra, »kritikai leveleim« pedig úgy vannak, hogy azokon könnyen el-mehetsz.«²⁾

Berzsenyit ugyanis az Akadémia hivatalosan fölszólította volt bírálótok írására, melyeket a Tudománytárba szántak abból a célból, hogy így a nagy közönségnek legyen alkalma némi útmutatást szerezni az újabban megjelent művekről. Hanem mikor a Tudománytár alaptervezetét megállapították, a többség véleménye az volt, hogy a bírálati részt el kell hagyni belőle. Így aztán Berzsenyi is visszavette a *Bírálatok* kéziratát, a melynek tartalma a következő.

I. Kisfaludy Károly *Auróra*-jának 1831-diki kötetéről, a melyet különben nagyrészt már Bajza állított volt össze, sok elismeréssel szól, de ne nem hallgathatja el kifogásait sem. Kovács Pál 'Vizkereszt'-jében megdicséri az előadás elevenségét és természetességét, de hibáztatja azért, hogy néhol a falusi mulatságok rajzában gyermekes. A Wesselényi fordította műveket azért emeli ki, mert belőlük »a legszebb életphilosophia szól hozzánk.« Trattnertől 'A házasság égben köttetik' szellemes elbeszélés, élénk jellemfestéssel, előadásában egyesül 'a tudós és nagyvilági nyelv'. Czuczor két heroidáját tökéletesnek mondja, csak a 'kémelve' kifejezést szeretné törölni, mivel az értelmet meghamisítja és gyermekessé teszi. Bővebben szól Vörösmarty két eposáról, u. m. a *Rom*, *Délsziget* címűekről. Mint jeles műveket említi Kölcsey *Zrinyi énekét*, Vörösmarty *Éjtéli házat*, *Szigetvár*-ját s Kisfaludy Károly *Dal*-át.

¹⁾ L. Kelet Népe 1876. 125. sz.

²⁾ Lev. Döbrenteihez 1831. aug. 8.

Végül a kötet nyelvét műveltnek, csinosnak mondja, de hibaúl sorolja föl, hogy az *effacsar* és *elesavar* ige Wesselényi fordításában össze van zavarva, hogy Czuczornál a *hév gyöngyű könynyűk özönében* sérti a jó hangzást, hogy Vörösmartynál *lód van lovad* helyett, Kazinczynál *fellefe* van *felféle* helyett, *szeretette* van *szerettetve* helyett, Trattnernél *bátyjaink* *bátyáink* helyett, *hagyj ítélje meg* van *hadd ítélje meg* helyett.

Hogy Berzsenyinek inkább ösztönszerűen, mint kellő tanulmány folytán némely ítéletében igen helyes érzeke volt, azt az itt közölt példák közül különösen mutatja a *Rom*-ról való nyilatkozata, a menyiben e műben az emberi életnek s az emberiség változó örömeinek rajzát látja, sokkal helyesebben ítélvén meg ilykép a munkát, mint Toldy, a ki vágyaink mérsékletét találja benne. A romantícizmusban úszó rémregényes és rejtelmes históriát természetszerűen itéli el a klasszikus világ híve. Abban pedig éppen nem lehet igazat adnunk, hogy a Vörösmarty *alunna* kitejezése helyett jobb az alúl, holott alól-t kellett volna ajánlnia, *hijazik* sem fogadható el *hiányzik* helyett s valóságos furcsaság *éber* helyett *ébrénk* vagy *ébrény*.

II. Az Auróra 1832-ik évfolyamáról mindjárt eleve örömmel jegyzi meg, hogy Bajza szerk. sztésében megmaradt az »Almanach« a régi magaslalon. Itt már élesen ri ki, mennyire nem nyelvész Berzsenyi, hogy a *megette* helyett *mögötté-t* javasol a johangzás végett s a kétértelműség kikerülése czéljából, *tisztelői* helyett *tisztelőji-t* részint a kétértelműségre való tekintetből, hogy a melléknév ne legyen egyúttal főnév is, részint pedig a johangzás kedvéért. Ilyen tévedések óriási számmal fordulnak itt elő (*felette* helyett *fölötte*, *legveszélyesebb* helyett *legveszélyesb* a monotonia kerüléseért; *rőt* csak gúnyos értelemben használható, *leve*, *teve* helyett jobb *lón*, *tón*; *tagjain* helyett *tagain*, mert a *j* csak a harmadik személyhez tartozik sat.) habár egy-két helyes észrevétel itt is akad (pl. *magos* helyett *magas*, *holmiaink* helyett *holmink*.) Azután egy pár tanácsot ad a költőknek: 1) *hűm*, *hóm*, *szűm* s hasonló szavak csak szükségből, ritkán használandók; 2) a nehezen érthető új szavakat, valamint az elavúltakat magyarázzák meg; 3) maradjanak meg az ó klasszikus irány mellett, kerüljék a szertelen újításokat és a mysticizmust. Az 1) és 2) észrevételt aláírhatjuk ma is, de már az utolsó oly dolgot fesseget, a mely fölött ügyis hiába akart pálczát törni Berzsenyi, a romantícizmus behatott az irodalomba és mindinkább kiszorította a klasszicizmust. A sok helytelen megjegyzés után részletesen foglalkozik Vörösmarty *Két szomszéd vár* ával, a melynek nyelvét erővel és kellemmel teljesnek, az egész előadást sikerültnek mondja. De megütözik az emberietlen és kevésbé természetes tárgyon s ajánlja a szerzőnek, hogy

vagy a nemzeti szent harczból vegye tárgyát vagy, ha újat költ, kerülje a kannibalságot, írjon keresztyén bölcséletünknek megfelelőbbet. Nem fejtegetvén itt ei nem fogadható megjegyzéseit e műről (hogy pl. költői rajzban nem szabad borról, ivásról, evésről beszélni,) igaza van Berzsenyinek abban, hogy Vörösmarty itt nagy szabadsággal él a hexameter használatában, midőn a két mássalhangzó előtt a hangzót rövidnek véteti, sőt azt sem lehet tagadni, hogy a mesterien tragikus felfogás, az erős jellemrajz, a művészien szőtt egységes cselekvény, meg a tárgyias előadás szépségei mellett egész zordságában, sőt itt-ott szertelenségében is érezzük a romanticzizmust. Nagy elismeréssel van Czuczor heróidjai (Wesselényi Ferencz Szécsi Máriához és viszont) iránt, a melyekben sok báj, természetességet, könnyedséget talál. Számos költeményt emel ki Kölceytől, Bajzától s másoktól, de a mértékes-rimes verselés ellen is keményen kikel s határozottan elítéli úgy általában, mint különösen a sonettet, a melynek mesterkélését nem győzi kifogásolni.

III. Kovacsóczy *Nefelejts*-ében (1832.) kevesebb dicsérni valót talál. Az alaptalan kifogások (*előbb* helyett *előbb*, *kalandjaim* helyett *kalandaim*, stb.) mellett akadunk itt talpraesett megjegyzésekre is (*elésem* helyett *elibém* vagy *előmbe*, *magát hirteleníteni* helyett *hirtelenkedni*) Legjobbnak tartja Kazinczynak gróf Kornis Mihályhoz szóló költeményét, a mely, úgymond, kiválik a sok mesterkélts és érthetetlen hangicsálás közül.

IV. Szeder Fábian *Uraniá*-ja (1832.) ismét megszólaltatja kedvelt eszméjét, hogy t. i. tartózkodjunk a csodálatostól, rémregényestől, rejtelmestől. A lyrai költemények nagy részét gyarló kísérletnek nevezi, teljes joggal kel ki a palócz beszédmódnak irodalmi használata ellen, Guzmics Vak Bélájában sok szép gondolatot, jeles előadást lát, de nem egy kifejezést ró meg s ismertetését ismét a sonette ellen való kifakadással végzi.

Berzsenyi ezekben a bírálatokban voltaképen mint a klassziczizmus embere szólal meg, a ki sehogy sem akar belenyugodni abba, hogy az imádtá eszmét lerántják piedestalfjáról és mást, újat, neki nem tetszőt tesznek helyébe, t. i. a realist és romantikust. A tárgyias költészetről nincsen teljesen tiszta fogalma, de a lyrai költemények természetét alaposan ismeri, nyelvészeti fejtegetései nagyjában mosolyra készítetnek, de midőn a nyelv energiáját és széphangzását nyomatékkal hangsúlyozza, egészen helyes úton jár.

E bírálatokat tehát nem lehet egyszerűen elítélni, mert sok jóra való nézetet, ma is érvényes igazságokat rejtenek magukban és bár Berzsenyi szűkkörű képzettsége lépten-nyomon előre tolakodik, itt sokkal józanabb elvekkel, helyesebb fejtegetésekkel találkozunk, mint a Kölcey ellen írott antirecensióban.

Dr. BOROSS GÁBOR.